

Fot. 229. *Saussurea pygmaea* na Smreczyńskim Wierchu w Tatrach (2009)

Zagrożenie i wskazania ochronne

Gatunek zagrożony jest ze względu na skrajnie małe populacje oraz bardzo małą liczbę stanowisk położonych

niekiedy w sąsiedztwie szlaków turystycznych, co stwarza niebezpieczeństwo zniszczenia roślin. W tej sytuacji zbiór okazów do zielników powinien być bezwzględnie zabroniony. Wskazana jest kontrola stanowisk oraz podjęcie badań nad biologią i ekologią gatunku, jak również wprowadzenie go do uprawy w ogrodach botanicznych.

Halina Piękoś-Mirkowa i Zbigniew Mirek

Summary

In Poland *Saussurea pygmaea* occurs only in the Tatras where it is known from a few locations. It grows mainly in the alpine belt and rarely in the subalpine belt on calcium carbonate-deficient substrates, on acidic lithosol soils. It is a component of grasslands belonging to the association *Oreochloa distichae-Juncetum trifidi*. Populations are small, usually comprising only a few individuals. The species is critically endangered because of its rarity; there are only a few extremely small extant populations. Some localities are in the vicinity of tourist trails, which increase a risk of their destruction. Collection for herbarium purposes should be completely prohibited.

Carduus lobulatus Borbás

Oset klapowany

Rodzina: *Asteraceae* (*Compositae*) – astrowate (złożone)

Status

W Polsce gatunek krytycznie zagrożony.

Uwagi taksonomiczne

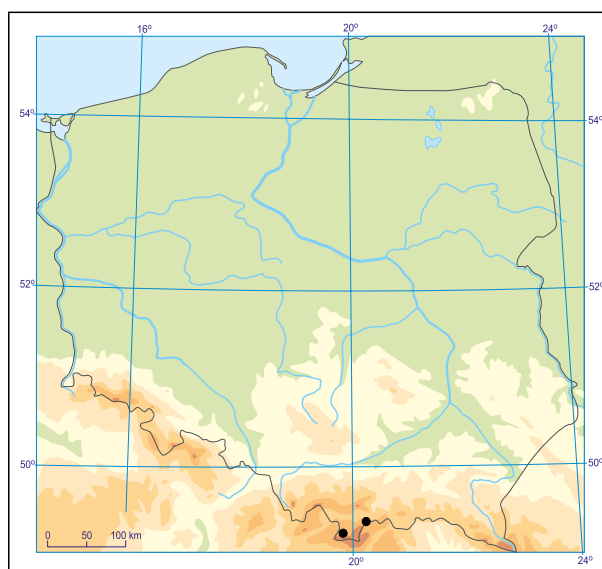
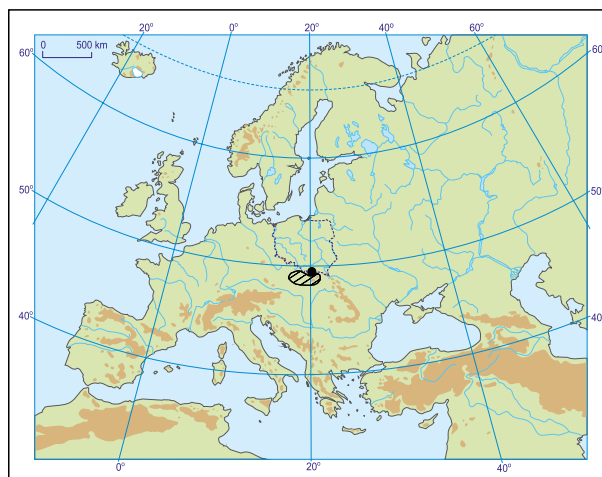
Pozycja taksonomiczna *Carduus lobulatus* nie jest jasna i wymaga dalszych badań (Ehrendorfer 1973; Amaral Franco 1976; Zarzycki 1981). Uważa się, że jest to utrwalony mieszańiec *C. acanthoides* L. × *C. defloratus* subsp. *glaucus* Nyman (Dostál 1989). Na mieszańcowe pochodzenie wskazuje aneuploidalna liczba chromosomów $2n=23$ oraz duże zróżnicowanie wielkości ziaren pyłku (Pogan i in. 1986; J. Rychlewski, inf. ustna).

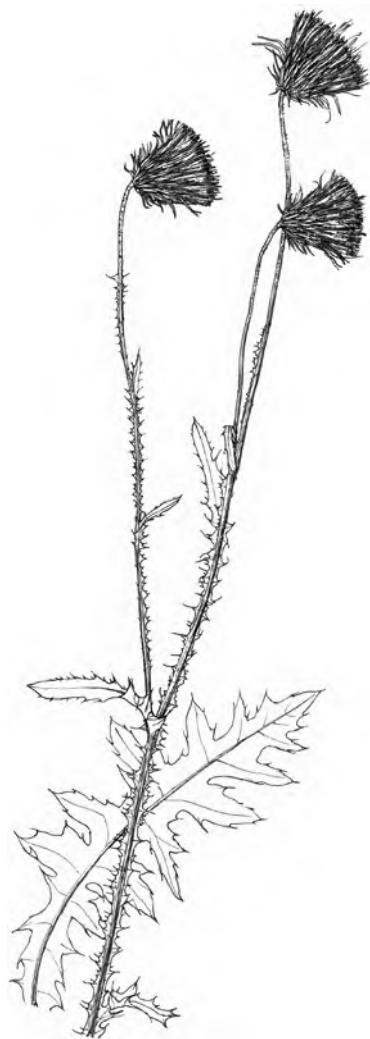
Rozmieszczenie geograficzne

Endemit Karpat Zachodnich; rośnie w Małej i Wielkiej Fatrze oraz w Tatrach i Pieninach po polskiej i słowackiej stronie (Sychowa 1971a; Dostál 1989; Szelağ 1997a).

Występowanie w Polsce

Oset klapowany początkowo znany był jedynie z Pienin. Po raz pierwszy podany został przez Herbicha (1834) z Kaczego (za: Zarzycki 1981), a w 1860 r. z Czorsztyna i okolic Krościenka (Herbich 1860), z końcem XIX w. z okolicy Pienińskiego Potoku (Berdau 1890; Gustawicz 1894) i z piargu pod Trzema Koronami (Wołoszczak 1895). Następnie przez długi okres nieodnaleziony (Sy-

chowa 1971a). W latach 1972–1973 został zebrany przez J. Nowakowskiego w Wąwozie Sobczańskim na wysokości 590 m n.p.m. (Zarzycki 1981). Później, do roku 2001, wielokrotnie był obserwowany w tym wąwozie w przedziale wysokości 560–640 m, zarówno na wschodnich stokach Podskalniej Góry, jak i na zachodnich stokach Trzech Koron, a także na polanie Szeroka Dolina (Zarzycki 2001b; I. Wróbel, mat. npbl. z lat 2000–2010). W latach 90. XX w. sporadycznie pojawiał się w okolicach Krościenka (Zarzycki 2001b). W 2008 r. obserwowany u wylotu Potoku Kotłowego między Podskalnią Górą a Gołą Górą, na wysokości 620 m (Zarzycki 2008a za I. Wróbel, mat. npbl.). W Tatrach Zachodnich zanotowany był na jednym stanowisku, w Dolinie Kościeliskiej, na wysokości 1070 m n.p.m. (Szeląg 1997a).

Siedliska i fitocenozy

W Pieninach rośnie na utrwalonych piargach wapiennych, sporadycznie na skałach i aluwjach nad Dunajcem, na obrzeżach widnych zarośli, w miejscach składowania drewna, wyjątkowo na przydrożu. Gleby to kamieniste, płytkie rędziny silnie szkieletowe, o odczynie obojętnym i z dużą zawartością próchnicy. Roślina stale zmienia miejsca swego występowania.

Morfologia i biologia

Roślina dwu- lub trzyletnia, do 1 m wysoka, w uprawie ogrodowej osiągająca nawet 1,5 m wysokości. Łodyga rozgałęziona, wcinano-kolczasto oskrzydłona, pod kwiatostanem na długości kilku do kilkunastu centymetrów bez skrzydełek, tylko białawo omszona. Liście zielone, od spodu jaśniejsze, co najwyżej tylko za młodu owłosione. Kwiaty purpurowoczerwone. Koszyczki wyrastają pojedynczo na szczytach gałązek. Kwitnie dość obficie od czerwca do października i produkuje zdolne do kiełkowania niełupki, które jednak w znacznej części niszczone są przez larwy muchówek.

Charakterystyka populacji

Populacja ostu klapowanego w Wąwozie Sobczańskim w Pienińskim Parku Narodowym, obserwowana przez ponad dwadzieścia lat, była bardzo mała; jej liczebność wahała się od kilku do kilkunastu roślin kwitnących. Osobniki w dolnej części wąwozu zostały całkowicie zniszczone w trakcie nawalnych opadów w sierpniu 2000 r. i od tego czasu pomimo specjalnych poszukiwań nie odnaleziono tutaj ani jednego okazu tej rośliny. W górnej części wąwozu po raz ostatni obserwowano zaledwie 2 osobniki w 2001 r. (I. Wróbel, mat. npbl.). Na nowym stanowisku u wylotu Potoku Kotłowego, w 2008 r. obserwowano jeden kwitnący okaz (Zarzycki 2008a, za I. Wróbel, mat. npbl.).

Zagrożenie i wskazania ochronne

Wszystkie niemal pienińskie stanowiska ostu klapowanego skupiają się na terenie Pienińskiego Parku Narodowego. Takson wykazuje znaczne fluktuacje liczebności, a z uwagi na małą liczbę osobników i niszczenie owoców przez larwy owadów może dojść do całkowitej eliminacji roślin. Zagrożeniem są również zdarzenia losowe wywołane zjawiskami naturalnymi, np. przez

Fot. 230. *Carduus lobulatus* nad Potokiem Kotłowym w Pieninach (2008)

gwałtowne wezbrania potoków po ulewnych opadach deszczu. Takie wezbrania latem 2000 r. spowodowały zniszczenie jednego ze stanowisk w Wąwozie Sobczańskim. W Planie Ochrony PPN osiet kłapowany znajduje się na liście gatunków specjalnego zainteresowania i podlega stałemu monitoringowi przyrodniczemu. Kontrolowane są zarówno znane wcześniej stanowiska, jak i siedliska potencjalne.

Iwona Wróbel i Kazimierz Zarzycki

Cirsium decussatum Janka Ostrożeń siedmiogrodzki

Synonim: *C. eriophorum* (L.) Scop. subsp. *decussatum* (Janka) Petrak

Rodzina: *Asteraceae* (*Compositae*) – astrowate (złożone)

Status

W Polsce gatunek narażony.

Rozmieszczenie geograficzne

Gatunek europejski o niewielkim zasięgu obejmującym południowo-wschodnią część Europy Środkowej i południowo-zachodnią część Europy Wschodniej. Najdalej na zachód wysunięte stanowiska leżą w Polsce i na Słowacji (Werner 1976; Dostał 1989).

Występowanie w Polsce

W Polsce występuje obecnie na nielicznych stanowiskach w Karpatach Zachodnich na Pogórzu Przemyskim, głównie w dorzeczu środkowego Wiaru, w okolicach miejscowości Arłamów, Huwniki, Góra Szybenica, Gruszów, Kalwaria Paclawska, Koniusza, Kopystno, Łodzinka Dolna, Nowe Sady, Paclaw, Posada Rybotycka, Rybotyckie, Trójca. Rośnie także nad dopływami Sanu – Cisowianką i Olszanką, w miejscowościach Brylińce, Cisowa, Rokszyce. Notowany jest w paśmie górskim Chwaniów w okolicach Roztoki i Kuźminy oraz od niedawna na Pogórzu Dynowskim w Łętowni na północny zachód od Przemyśla (Batko 1934; Piórecki 1993a, 2001a, 2005b; Piórecki, Zarzycki 2008). W XIX w. rósł ponadto w okolicy miejscowości Ujsoły w Beskidzie Żywieckim (jako *Cirsium Boujartii* Schulz; Krupa 1879), m.in. na Jaworzynie (okaz w KRAM, lg. J. Krupa w 1878 r.) i koło Chełma na Wyżynie Lubelskiej (okaz w KRA, bez nazwiska zbieracza, lg. w 1829 r.; jako *Cnicus eriophorus*, Jastrzębowski 1829); stanowisko koło Buska w Niece Nidziańskiej (Rostafiński 1872, jako *Cirsium eriophorum*) nie jest pewne, gdyż brak okazów zielnikowych.

Summary

Carduus lobulatus is a Western Carpathian endemic species. The plant occurs at a few locations in the Pieniny Mountains where it was for the first time noted in the middle of the 19th century. Another population has recently been discovered in the Western Tatras. It grows on stabilized limestone scree, on the margins of loose thickets and sometimes in places disturbed by man, on shallow stony rendzinas. Because of a small number of individuals and destruction of *C. lobulatus* fruits by insect larvae, its isolated populations may become extinct. The species requires special attention from the Pieniny National Park service.

Siedliska i fitocenozy

Ostrożeń siedmiogrodzki rośnie na skarpach i terasach akumulacyjnych, na obrzeżach lasów i zarośli, na łąkach i pastwiskach, a także na opuszczonych i stopniowo zarastających polach. Skarpy i terasy akumulacyjne, głównie w dolinie środkowego Wiaru, porastają murawy

